

d'aficionats a governants de la llengua.

Per un extrem hi ha hagut qui la mutilava prohibint-li l'ús de *verdader*. Però —afegia jo el 1971— «potser també hi ha qui propugni una mutilació oposada prohibint-nos *veritable* i imposant-nos *vertader*. Sempre la mania de prohibir, per fugir del castellà o del francès! Encara que no crec que En Moll vulgui prohibir-nos cap d'aquestes tres modalitats, pot donar peu a d'altres perquè ho facin, en assegurar que *veritable* és un francesisme (com ho fa en l'*AlcM*) i recomanar que usem *vertader*. Ara bé *vertader* és una forma morta en tot el domini continental de la llengua --- No hi ha cap raó perquè la restaurin els escr. del Princ. o Val., encara que tampoc no ens escandalitza que alguns l'usin, i sobretot la gent balear».

L'afirmació que *veritable* ens vingui del francès, també hi ha dret a negar-la, almenys si amb això es vol dir que és una imitació moderna d'una creació francesa. Contra el que s'ha assegurat, *veritable* està molt lluny de ser un mot sols literari; encara que a Mallorca no l'usin i a Bna. no sigui tan popular com *verdader*, l'he sentit dotzenes de vegades en les comarques des de la meua infància.

En la Renaix. es comprova des dels primers escr. Ja el preferia MilàF, autor en els seus temps juvenils de «*Cas veritable*», poema d'un centenar de versos (O. Cat. Gili, pp. 307ss., V.-ne cites ací a *soldada, SOU* etc.); «un plaer *veritable* y més fondo de lo que alguns imaginarian ---» en el discurs transcendent de 1859 (ib., p. 4). Fou segurament el terme més usat per Maragall: articles de 1897 i 1904, discursos de 1904 i 1906 (O. C. I, 783a, 741a, 747a, 793a); cartes a VCatalà 1902 (938b, i altres a ella, 938b, 939a), a Coromines 1902 (957a, que guardem autògrafa, O. C. del meu pare 1152b43), a PzJorba 1902, a JqFreixas 1903, a Pijoan 1903, 1903, 1911 (O. C., 1010, 979a, 1021, 1024b, 1056b); i en poemes seus: «vius la vida *veritable* / vius els temps que ja vindran / ---» (Enllà, 52). Massó Torrents: «--- la neu --- am *veritable* febre va començar a treure la que cobria la porta» (*Croquis Pir.*, 1897, 104). «*La veritable* història antiga», JqBartrina (*Perpetuïnes*, 13.6).

A cada pas llegim *veritable* en les obres de Coromines, des de la primera, on ja el comprovo com a únic a l'autògraf: «I si en van tenir de raons *veritables* o iHusòries per a recaure!», «una ampolla de canya *veritable* i altres llemeiecs que ni menos m'agradaven» (*Presons Imag.*, cap. 194-197, *La Mare del Pres*, escrit a l'exili, agost de 1897); carta a la promesa, 25-VII-1901; sovint a *La Vida Austera* (1906) i obres posteriors: «¿es podrà resoldre algun dia la *veritable* gradació de les causes que portaren la caiguda de Napoleón?»; «Sòcrates, Beethoven, Miquel Àngel --- posseïren un cos lliure de *veritable* degeneració, mes als uns els va conseqüar la malaltia, i a tots ---»; «escolteu les *veritables* paraules d'Epicur: ---La Natura ---» (III, §§ 3, 5, 6, O. C., 717a25, 722b41, 724b19, comprovats a totes quatre eds.).

Impopular? El tinc anotat d'oïda de pagesos i gent ignorantíssima de tot el Princ. (StPolM, 1915 ---, Oso-

na, Guillerics etc., 1924 ---), i no menys en cat. occid., des del Baix Urgell fins als Pirineus i fins delà de la Ribagorçana: Puiggròs, Almacelles, Almenar, Vilanova de la Sal, 1936; pron. «*britàbble* ---com dèieu? ---sí, és lo *britàbble* ---» Alinyà, 1957; en una discussió entre dos pagesos muntanyencs del Pallars: «allò és lo *beritàbble*. ---Lo *beritàbble* pòde nò...» a l'alpestre mas de Botella (Rodès, 1959); «Barranc de la Clua é l nom *beritàbble*, no é kap *Barranco del P.*» Bonremei, 1957; «La Kláú ---Què vol dir? ---nò y é kap, més ke é lo nòm *beritàbble*» El Sas de Cornudella (a la ratlla ja de l'Isàvena, 1957). Però és que s'interna fins en alt-aragonès: «bos enganarían, yo boz diré el nombre *beritàbble*» informant pastor, que em deïa la toponímia de Guaso, nadiu de Buerba,, en la fragosa vall de Vió (1965).

No nego que en *veritable* el sufix *-ble* fa un paper poc usual en català, però allí també hi té un paper bastant desacostumat en francès, si bé allà i en anglès ho és una mica menys que en la nostra llengua (*charitable, paisible, comfortable, peaceable*). No obstant, això no és indicatiu gens segur, car pertot el valor normal d'aquest sufix és el passiu, de possibilitat.

Per explicar les excepcions ja basten els fets romànics, car hi ha adjectius formats en llatí amb el valor passiu d'aquest sufix, que després han desplaçat o ampliat el significat, com *sensible* (però després *dona sensible* etc.), *terrible, notable, susceptible*; ja se sap que *ivol* és forma heretada del ll. -*BILIS*, i en aquest la propagació semàntica en tal sentit, ha estat més gran (*pagesivol, baronivol, jovenivol* etc.). El cas és que en català mateix en el cas de *-able* s'ha escampat molt: *agradable, estable, durable, culpable*; i fins *profitable* no sempre ens ha estat estrany per 'profitós' (assegurat per la rima en Cerverí 42/80). *Moneda corribile, visió espantable*. No manca algun cas en què hem anat més enllà i tot que el francès: *corribile/fr. courante; amigable* (on el fr. diu *amical*) forma part de la més robusta tradició civil catalana, i ja el trobem documentat des del princ. S. XIV (a. 1314, RLR xxx, 260).

En realitat, però, ni tan sols es tracta d'una innovació romànica. Manu Leumann, que a Zuric m'ensenyava el sànscrit i la fonètica llatina, en la seva bàsica *Lateinische Grammatik*, § 173, p. 234, i ja en la monografia de 1917 (90 pp.) *Die lat. Adjektiva auf -LIS*, distingeix dos grups d'adjectius en *-BILIS*: els d'aptitud passiva i els instrumentals, força nombrosos, no tant com aquells: *exorable carmen* 'cant per tal d'implorar', i així *lamentabilis, flëbilis, exsecrabilis, lacrimabilis, stabilis*, variació temàtica dels noms instrumentals en *-bulum* < *-DILOM* (*conciliabulum, tabula, lauabrum*). També el mestre de la indoeuropeística, Benveniste dedica un llarg article del seu llibre clàssic (*Origines de la Formation des noms en I-Eur.*, 205) a l'estudi de *-BILIS*, des del llatí arcaic, com a sufix que llavors tenia tan sovint valor actiu com passiu, i ho conservà sempre.

En total, no és inversemblant que la creació del mot *veritable* sigui un fet que es produí conjuntament en